

написав
Александр
Демартов

Ліс рук

намалювала
Софія
Томіленко

❁ Картини з життя звичайної ^тальтернативної школи ❁

Олександр Демарьов

ЛІС РУК

*Картини з життя
звичайної альтернативної школи*

Київ
2022

УДК 37.018.58

ДЗО

Демарьов О.

ДЗО Ліс рук. Картини з життя звичайної альтернативної школи. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 284 с.
ISBN 978-617-520-308-8

Будь-яка школа — це ліс рук. І всюди ці руки тягнуться до роботи: побудувати, змінити, створити, перевернути — хай навіть увесь світ. Проте зазвичай їх привчають тягнутись угору, щоб заслужити оцінку. Недаремно всі сміються, почувши про «ліс рук». У цій книжці — про інший досвід. Автор розповідає, чим живе одна нестандартна школа, і показує, в чому полягає її альтернативність. Це — узагальнення роботи великої команди батьків, учителів і дітей.

Адресується всім, хто хоче виховувати розумно.

УДК 37.018.58

ISBN 978-617-520-308-8

© Демарьов О., 2022

© Видавництво Ліра-К, 2022

Розділ перший, вступний

Робочий день скінчився, але покидати прохолодне приміщення я не поспішав. Та ще й директорка попросила затриматися.

— Зараз прийдуть батьки Тимофія, з ними треба поговорити, — пояснила Лариса.

— Якого Тимофія? Того, що погано читає?

— Ні, Тимофія з другого класу. Я й сама можу, але тобі треба вчитись. Практикуйся.

Я вмів говорити з батьками, бо мав п'ятирічний досвід роботи з дітьми. Та раніше спілкувався тільки від свого імені як учитель свого предмета. А від імені школи — ні.

Я знав того Тимофія. Він не схожий на хлопчика, чиїх батьків треба викликати до школи у червні.

— А що з ним?

— З ним нічого. З батьками. Ірина тобі пояснить.

Одна співвласниця вийшла з кабінету, на директорське крісло сіла інша.

— Ну, Сашо, тут діло таке, — почала вона поважним тоном. — Ти ж знаєш, що Тіма із сім'ї Свідків Єгови, так?

Я кивнув.

— Тепер вони не впевнені, чи залишаться в школі на наступний рік. Їм щось не підходить. Що саме — ми поки не знаємо. Я телефонувала до Олі вчора, але вона не захотіла говорити по телефону.

Ірина замовкла. Я ж не знав, чим можу допомогти, тому мовчав і чекав.

— Сашко, як думаєш, можна їх відпустити?

— Не знаю... Ні?

Ірина підсунулась до мене.

— Не можна, не можна, Сашо, їх відпускати! Я ж кажу, що це сім'я Свідків, розумієш?

— Розумію, — але нічого не розумів.

— Якщо Тимофій піде, то за ним і Валя, і Оленка, і Ліза підуть. Вони всі разом сюди прийшли — і разом залишать нас. І тоді другий клас розпадеться. Ми не наберемо стільки дітей до осені. Нам треба їх зберегти.

Ірина мені все пояснила. Школа мусить дорожити клієнтами.

— Сашо, — Лариса повернулася в кабінет, — ти ж методист. Ти бачиш, якою школа буде восени. Треба, щоб ти зараз пояснив це батькам Тіми. Упораєшся?

— Не просто пояснив, а запалив нашими ідеями, — додала Ірина.

— Так, так, — погодилася Лариса, — треба переконати їх.

Прийшли Оля і Максим, батьки Тимофія. Вони сіли з одного боку столу, ми з Ларисою — з протилежного. Ірина поставила блюдця з печивом і чекала, поки завариться чай.

Після вступної частини Лариса перевела стрілки на мене.

— А зараз Саша розкаже вам, чому ми вирішили змінювати формат школи і чим займатимуться діти восени.

Я ще не встиг звикнути до нової ролі, а вже довелося говорити про головне.

— Це не наша примха — тримати учнів у школі аж до п'ятої вечора. Нам, школі тобто, легше було б здихатися дітей якомога раніше, — я почав із жарту, — та це не відповідає нашим прагненням. Ми хочемо, аби школа була не місцем підготовки дітей до дорослого життя, а стала самим життям. І щоб це життя було повноцінним і різнобічним. Ми за широкий, а не вузький підхід. Діти в нашій школі вчитимуться всьому, що вміє людство, ми будемо дертися на вершину піраміди людської культури, а для цього треба багато часу. Ми відмовляємося від поділу уроків на основні та другорядні, для нас усі уроки — важливі й обов'язкові...

— Обов'язкові — це як? — уточнила Оля.

— Обов'язкові — означає необхідні дітям для повноцінного розвитку, для формування широкої картини світу, розвитку здібностей, для того, аби дитина виросла гармонійно розвиненою особистістю. Це не ми придумали, це ми підгледіли у стародавніх греків, які керувалися принципом золотого перетину.

Потім я вдався до прикладів.

— Багато хто, — вів я думку, — вважає, що математика важливіша, ніж малювання. Але це не так. Доки в дитини не будуть складатися образи, доти вона не розумітиме, що таке число і навіщо рахувати. Я знаю дітей, яким важко даються точні науки. Їхні батьки питають мене: «Що робити?» Я кажу, що можна піти двома шляхами: примушувати завчати незрозумілі формули або відволіктися від цих наук на користь творчих занять. Ліплення, наприклад. Нездаремно кажуть, що розум у дитини на кінчиках пальців. Не навчившись працювати з реальним предметом, дитина не зможе працювати з образом цього предмету. Це ж очевидно! Та й образу ніякого не буде. А коли предмет не про-

стий — як шматок пластиліну чи іграшка, — а складний, як те ж число? Що тоді — як дитина навчиться рахувати?

Батьки пили чай і слухали, а я заведено роз'яснював.

— У нас склалося хибне уявлення про те, що кожна окрема наука — насправді окрема. Ні, це не так. Всі науки про одне й те ж: про природу, життя, людину в світі. Кожна наука по-своєму підходить до розгляду цих питань. Наука — це двері. Таких дверей багато, але всі вони ведуть до одного й того самого світу, просто різними коридорами. Наше завдання — поставити учня в такі умови, в яких він зможе побувати в усіх коридорах, зможе не тільки постукувати, а й впевнено відчинити всі двері, аби побачити, що не самі двері й коридори важливі, а те, куди вони ведуть.

— Ба більше, — завершував я, — школа мусить навчити дитину ходити, стукати, відкривати. Тобто навчити вчитися. А це немисливо без широкого підходу в навчанні.

Я переможно дивився на батьків, знаючи, що під моїми словами підписалися б великі педагоги, яких знала історія. Просто тому, що це їхні ідеї.

Оля перша заговорила.

— От у вас написано в розкладі, що в понеділок буде театр. Він теж обов'язковий?

— Так, — відповіла Лариса.

— У вівторок, я бачу, шахи будуть — теж обов'язковий предмет?

— Так, — підтвердила Ірина.

— Тимофій любить шахи, я не проти, щоб він ходив. Але театр?! Я не уявляю Тимофія на сцені.

Вона знизала плечами, а чоловік поклав руку на її долоню. Я витримав паузу.

— Тут не йдеться про професійний театр. Ми не говоримо про трупу, яка роз'їждає світом і дає вистави. Для

нас театр — це засіб виховання. По-перше, театр вирішує добру половину психологічних проблем, конфліктів, допомагає розкритися дітям, побороти невпевненість. По-друге, він нам потрібен як те, що об'єднуватиме в собі інші предмети. На уроках літератури діти прочитають історію, на уроках праці — створять костюми, а в театрі — зіграють, проживуть ту історію, яку прочитали. Тепер вона буде не книжковою істиною, писаним текстом для дітей, тепер це буде частинка їх самих. Діти за допомогою театру вбирають у себе ту культуру, яка для них поки культурою не є...

Оля перебила мене:

— Я не хочу, щоб Тимофій ходив на театр.

На такі аргументи я не мав що зауважити.

Лариса і Ірина переглянулися між собою і по черзі стали розпитувати Олю. А пояснить? А чому так? А що вам заважає? Невже так буде краще для Тіми?

Оля відповідала твердо.

— В ті дні, коли у вас будуть шахи, Тимофій залишатиметься. А коли театр, ліплення і музика — ні. Я точно не уявляю, як Тіма співає! Ми будемо забирати його раніше.

— Це неможливо, — заперечила Лариса. — Ви ж розумієте, що сам Тимофій втрачатиме багато, якщо пропускатиме ті чи інші уроки.

— Це мій син, — втрутився Максим, — я не хочу, щоб він ходив на театр чи співав у хорі. Він цього не любить.

Ірина вийшла попити води. Запанувала тиша. Через привідчинене вікно долітало до нас щебетання пташок.

— Розумієте, — спокійніше сказав Максим, — якщо я не хочу, щоб мій син відвідував певні уроки, то вільний забрати його.

— Не забирайте, — заперечила Ірина, сівши на своє місце. — Можна знайти компроміс.

— Почекайте, пані Ірино, — Лариса зупинила її і звернулася до батьків. — Позиція нашої школи вам зрозуміла. Якщо ви будете регулярно пропускати важливі уроки, — а в нас усі уроки важливі, — то це шкодитиме вашому сину. Ви це повинні розуміти.

— Ми розуміємо, — сказала Оля. — Але й ви зрозумійте. Ви хочете весь день, з ранку до самого вечора тримати нашого сина в школі. Ми батьки. Ми теж хочемо бути з ним. Ми згодні залишати його на те, що йому подобається, але шахи тільки двічі на тиждень. В інші дні ми будемо забирати його раніше.

— Чому ви вирішили, що ліплення, театр і малювання йому не подобаються? — запитала Лариса. — У вас є негативний досвід?

— Ну, не подобаються, — сказав батько, — значить, не подобаються! Що ж тут неясного? Я свого сина знаю, він таке не любить.

— Наші вчителі докладуть усіх зусиль, аби полюбив, — переконувала Ірина.

— Та не старайтеся так, не буде мій син туди ходити.

І знову пауза.

— Скажіть, — промовила Лариса, — може, є ще якась причина, яку ви замовчуєте?

Трохи пом'явшись, Оля сказала:

— Ми хочемо більше часу проводити з нашою дитиною.

Батько підтвердив.

Я зовсім не знав, як вести бесіду далі. У цій розмові почувався і зайвим, і слабким. Тому подумки радів, що директорка взяла на себе модерацію.

— Судіть самі, — взялася пояснювати вона. — Ми говоримо про якихось шість годин на тиждень. Ви принци-

пово не хочете йти на компроміс. Усього лише шість годин на тиждень. Це багато?

— Для нас багато, — відповіла Оля.

— Я з вами повністю згодна. Жодна школа, жоден учитель, жоден урок не замінять дитині дорогоцінного часу, проведеного з батьками. Це так. Але тепер подивімося, чи ви насправді зможете бути з Тимофієм? Ви ж будете водити його на додаткові заняття?

— На якісь будемо.

— А навіщо вам водити його десь на стороні, платити за це окремо гроші, якщо тут, у школі, вже все є. Без зайвих переїздів, без додаткових витрат, без нервів, без заторів. А ми ще й годуємо дітей тричі на день. Так чи інакше, вам доведеться, вам захочеться віддати Тимофія на ще якісь заняття. То чому не тут, де для цього є всі умови?

— Куди віддати? — нашішкувато запитав Максим. — Театр? Малювання?

— Ну, малювання — це важливо, — заперечила Оля.

— О, — підхопила Лариса, — бачите, тепер мова йде всього лиш про чотири години на тиждень. Ви вже готові прийняти наші умови.

— Театр? Глина? — не здавався батько.

— Про глину і про театр ми пояснили, важливості цих мистецтв ніхто не заперечить. Навпаки, глина навіть використовується для реабілітації психологічно нездорових дітей. Ліплення з глини розвиває дрібну моторику, формує нейронні зв'язки, а театр — запорука нормальної соціальної адаптації...

Батьки мовчки сиділи і дивилися то на нас, то у вікно. Лариса вирішила дотиснути до кінця.

— Ви боретеся за чотири години вільного часу, але чи буде він по-справжньому вільним? Ні, не буде. Ви хочете

як краще для Тимофія — і ми хочемо того самого. Давайте робити це разом.

Оля нахилилася до чоловіка і прошепотіла йому щось. Він кивнув і тихо, але впевнено промовив:

— Давайте по-простому. Розумієте, нам просто не подобається, що вихованням нашої дитини займаються чужі люди.

Сказав і якийсь час розглядав нас. Та скоро опустив голову. Його дружина теж дивилася в підлогу.

Ми ще трішки поговорили, намагалися жартувати, та розмова вже не клеїлась.

Розділ другий, про дороги, які ми вибираємо

За рік до моєї першої розмови в ролі методиста, коли ми тільки познайомились, Лариса та Ірина ділились:

— Ми хочемо побудувати школу, яка буде позбавлена всіх поганих рис традиційної школи. Таку школу, куди вчителі й діти ходитимуть із радістю. Де діти не готуватимуться до життя, а житимуть: тут і тепер. Ми не хочемо займатися з усіма підряд і аби з ким. Ми хочемо працювати з талановитими дітьми, в яких є внутрішня мотивація і які знають, чого прагнуть. У нас будуть лише вмотивовані, цікаві вчителі, вчителі нового типу, які працюють не за гроші, а тому, що не можуть не працювати з дітьми. Ми зробимо такий простір, де кожен зможе розвиватися в бажаному напрямі, де знайдеться місце для всіх, де не сварять за помилки, де зростають і діти, і їхні батьки. Ось чим ми займаємося.

«Прекрасно, але чому ви такі впевнені, що у вас вийде? — так я подумав. — Побудувати зразкову школу хочете — це похвально. Таку, де всім буде добре, — чудово. Але як же створювати її у суспільстві, де не всім добре?

Чи може існувати ідеальна школа, яка не для всіх? Платна ідеальна школа... Нова школа у старому суспільстві?»

Я тут-таки подумав, що, коли справа не вдасться, то вийде принаймні хороша... книжка. Із цього вийде прекрасна книжка. Оце буде історія!

У голові сама собою склалася схема, про що йтиметься в книжці. Спочатку я покажу благі наміри засновниць, їхній оптимізм, зображу світлу ідею, яка ними керувала. Потім опишу, як ці абстрактні благі наміри й світлі ідеї під тиском життя загрубіли і поступово перетворились на звичайний бізнес. Закінчуватиметься книжка просто: ми матимемо звичайну школу, розхвалену адміністрацією, співробітниками й батьками, які платять багато грошей за ілюзію «не такого» навчання.

Могло статись так, а могло — інакше. У будь-якому разі ідея видалась мені цікавою.

Спершу я працював учителем природознавства. І саме з позиції вчителя вивчав життя альтернативної школи.

Я пішов працювати туди, знаючи два можливі сценарії: або нічого не вийде — і буде історія, або вийде щось хороше — і про це теж доведеться написати.

Я міг би понавигадувати і розписати свою схему без роботи в тій школі. Але ж я пам'ятав, що сказав письменник одному хлопчику, який забажав писати книжку:

«Ти не знаєш, що буде далі. Щоб писати, що відбудеться потім, треба це дізнатися, але щоб дізнатися, треба до цього дійти». Цей випадок описано в оповіданні Рувіма Фраєрмана «Мандрівники вийшли з міста». Якщо хтось сказав, що мандрівники вийшли з міста, то сам мусить вийти з міста, — і тільки тоді дізнається, що станеться далі.

Я написав у чернетці: «Сьогодні почав працювати в школі, яка хоче бути не такою, як усі інші школи». А далі писати не міг. Далі мусив іти разом з нею.

Але я не хотів проходити той шлях, який (для мене це було майже очевидно) чекав на школу. Мені гидко було навіть думати, що ми неминуче скотимося до явища під назвою «школа наша середня».

Коли я став учасником цього проекту, мені розхотілося просто спостерігати. Почав докладати зусиль, аби відхилитися від прогнозованого мною курсу. Не міг просто споглядати. Вийшовши з міста, я хотів іти найкращою дорогою.

Сталося так, що за якихось кілька місяців від мого плану написати хорошу книжку про поганий досвід нічого не залишилося. Я вже не міг сприймати себе окремо від школи. Та найгірше — воно ж і найкраще водночас: повірив у те, що й сам важливий для школи.

До того ж я став одним із партнерів. Мені запропонували частку від прибутку, який поки що був тільки в перспективі, і, що куди важливіше, — мій голос набув вагомості, до моїх думок і порад прислухалися. Я отримав нові повноваження, більше прав. Я отримав можливість суттєвіше впливати на школу.

Відтоді я формулював для себе завдання категорично: створити зразкову школу.

Я бачив, наскільки загальноосвітні школи відстали від життя. Та я в такому закладі освіти промучився одинадцять років! А хто не пройшов цей шлях?

Водночас видно, що і в звичайнісіньких школах працюють хороші вчителі, є розумні батьки. Люди розуміють, що так, як є, нікуди не годиться і що треба щось змінювати. Сама поява нових і нових альтернативних закладів освіти вказує на те, що і батьки, і педагоги, і діти — усі хочуть чогось іншого, більшого, кращого, ніж згаяні на висиджування за партою дитинство та юність.

Так наша школа і з'явилася. Лариса, мати трьох дітей, остаточно втомилася від батьківських зборів, вечорів, проведених за «домашкою», від «потьомкінських» відкритих уроків, від пихи й невігластва вчителів, різкості й нетактовності адміністрації, від нудних свят у старих костюмах, від поділу дітей на хороших і поганих, від оцінювання... Багато що виснажило Ларису, так як виснажує сотні тисяч батьків у нашій країні і сотні мільйонів у світі. Тому Лариса вирішила припинити цю каторгу й шукати альтернативу. Не знайшовши того, чого шукала, створила своє.

Втім, думка моя починає блукати. Я хочу сказати, що якоїсь миті відчув революційність нашої справи. Побачив неоформлений поки що суспільний запит на зразкові школи, досвід яких перейматимуть інші, в тому числі загальноосвітні. До мене дійшла думка, що в нас можуть вчитися. Відтоді не міг я від неї відкараскатись. Але вона й надихала мене. І досі надихає.

А якщо так, то треба робити свою роботу не просто на рівні, «щоб не соромно було», а якомога краще. Так, щоб інші могли й хотіли вчитися у нас.

Розділ третій,
в якому описується те,
що ми мали на початку навчального року

Прийшов вересень. Свято першого дзвоника було геть не таким, яким я запам'ятав його зі своїх шкільних років. Ніяких лінійок, ніяких урочистих промов директора, представників батьківського комітету і поважних гостей. Навіть дзвіночка не було. Та й зустрілися ми не в приміщенні школи, а на вулиці, біля Русанівської коси.

І діти, і вчителі, і батьки одягнені однаково: шорти, футболка, картуз. Чоловіки тримають у руках пакети з продуктами, жінки в капелюшках, розбившись на групки, обговорюють щось своє.

Першокласник приніс квіти, щоб подарувати їх першій вчительці. Та, нікуди дітися, мусила брати й дякувати. Ми просили батьків обійтися без квітів, пояснювали, що вся ця урочистість ні до чого. Та деякі не зуміли втриматися. Наважилися прийти в альтернативну школу, але виявилися не готовими до аж настільки радикальних змін: на перше вересня — і без букета. «Ну, знаєте, це вже занадто!»

Хтось приїхав на самокаті, хтось на велосипеді, інші припаркували машини неподалік, хтось пішки прийшов.

Без запізнь не обійшлося — і цю традицію не зрадили. Коли зібралися, вирушили в лісок.

Спочатку діти розділилися: хто кого знав — того й тримався.

Тоді у нас було лише п'ять класів. Найменший — перший, найстарший — шостий. Четвертого класу ми не мали, бо його просто нереально набрати. Отже, п'ять невеликих класів. У деяких класах, як, наприклад, у першому, дванадцятьо дітей, а у шостому — всього троє. Скромно як для школи, яка хоче стати зразковою, але що поробиш.

Ми бігали з дітьми, гралися в усе, що можна гратися на природі, починаючи від бадмінтону й закінчуючи конкурсом стрибків з дерева. Батьки спершу сиділи окремо від учителів, але довго так тривати не могло. Усе змішалось, важко було відрізнити педагогів від родичів. До обіду майже всі діти звикли до нових людей і більше не соромились їх. Проте деякі боялися відпустити матірину спідницю.

Я, страхуючи малечу, яка вслід за старшими подерлася на дерево, думав, що буде нам несолодко. Усі такі різні! Так, їх небагато, трохи більше тридцяти — це один великий клас у звичайній школі. Але там — то один клас. А тут — це п'ять різних класів. Кожен учень — інша сім'я, інші інтереси, звички, погляди. Як їх об'єднати?

Та довго думати про це я не міг. Наступного дня починалося навчання.

Вчитися ми мали в новому приміщенні — красивому, просторому, у гарному місці на березі Дніпра. Усе літо робітники приводили приміщення до ладу. Лариса щодня їздила до них, підказувала, керувала, пояснювала, планувала, креслила, сварилася, мирилася і знову сварилася, коли робота виконувалася недбало. Робота кипіла все літо. Та того виявилось недостатньо.

— Ларисо, коли ми переїдемо? — питав я її сто разів на день.

Вона відповідала, що от-от, що найпізніше — наступного тижня. Та то були її розрахунки, в які не входило найголовніше — настрої й можливості робітників. Ремонт на те й ремонт, щоб затягуватися.

Як би там не було, ми мусили починати навчання негайно. Ми мали приміщення на три класи в самому центрі Русанівки. Місце, без сумніву, зручне з точки зору логістики. Але того приміщення було недостатньо для п'ятьох класів. Тому нам довелося викручуватись.

Весь перший тиждень навчання ми їздили й ходили на екскурсії.

Діти були щасливі від такого навчання. Вчителі, як не дивно, також.

Пішли ми, значить, з молодшими класами на екскурсію в пожежну частину. Я побудував колону, навчив дітей, як треба йти, що можна робити, а чого не можна. Замикали ходу Наталка, вчителька української мови й літератури, і вчителька іноземних мов Аліна. Зупинилися в тіні, щоб води випити, перепочити. Вересень виявився спекотним.

— Сашко, ще довго йти? — запитала Наталка.

— Та ось, за поворотом.

— Добре, бо я починаю пітніти. Ще туш, чого доброго, потече.

— Ти диви на неї, — сказала Аліна. — Як до пожежників іти, то нафарбувалася?

— А сама?

Вчительки засміялися. Аліна нещодавно побачила постери-календарі з французькими пожежниками. Вона, ідучи на екскурсію, чекала зустрічі з такими ж підтягнутими, атлетичними красенями. Он як примарафетилась!

А ми прийшли і нас зустрів пузань. Розказав дещо, показав машину, дозволив дітям «побібикати», поговорив у гучномовець, передав нас іншому. Той був трохи краще збитий, але все одно далеко йому було до французького колеги з календаря.

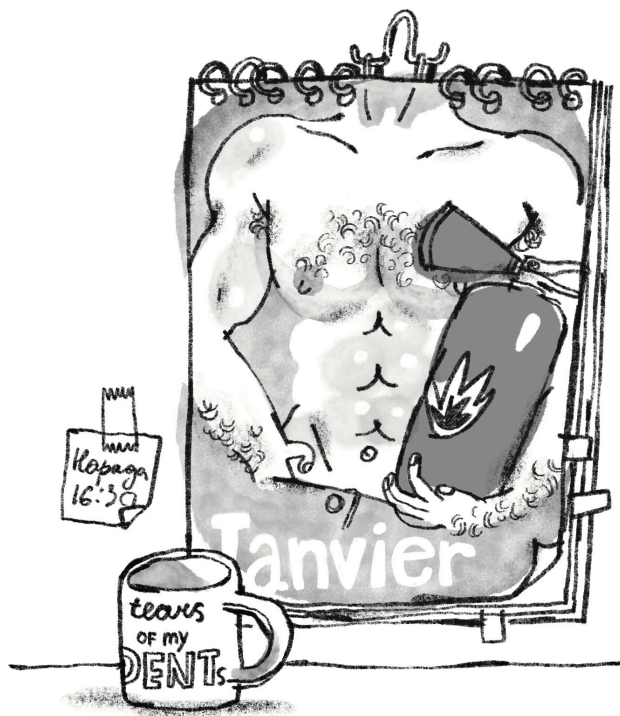
— Вам сподобалось у пожежників? — захоплено запитав учительок Коля.

— Не те слово, — відповіла Наталка.

— Ага, треба буде ще раз сходити, — сказала Аліна й засміялась.

Її сміх підхопили інші, і — розбіглася моя колона.

Відвідали ми за той тиждень і музей сміття, і музей поштарства, і Бібліотеку КПІ (подивитися на книгосхови-

ще і на маятник Фуко), і природничий музей, і музей туалетів. Їздили також у Пирогово.

У Пирогово найняли гіда. Жіночка гарно розповідала, ми, вчителі, слухали з роззявленими ротами. А дітям було не надто цікаво. Вони бігати хотіли, веселитися. Ми намагалися їх організувати, тримати порядок. Ті неохоче слухалися. Але й того було недостатньо. Наша група нагадувала більше отару овець, ніж шкільний колектив.

У центрі музею ми перестрілися з двома класами колежу ім. Василя Сухомлинського, розташованого по сусідству, теж на лівому березі Дніпра. Два великих класи — учнів по тридцять — організовано йшли за одним педагогом. У кінці довгої рівної колони йшла інша вчителька, тримаючи прапорці в руках. Діти ті були чемними, говорили тихо, не обганяли одне одного. На пів сотні дітей — двоє педагогів! І ніяких проблем. Я дивився й заздирив — ото класи, ото учні! Переводив погляд на наших — ті бісилися, скакали, крутилися, як навіжені, доганяли одне одного, перегукувалися. Тоді мені стало соромно за вихованців.

Та не минуло й десяти хвилин, як я почав пишатися ними.

Ми зупинилися перед церквою, перевезеною з мого рідного району в Черкаській області. Екскурсовод щось розповідала, але її чули тільки ті, що стояли поруч, до мене її слова не доходили. Зрештою, вона розвернулася і пішла в церкву. Хто хотів — міг іти за нею.

Наші учні із сімей Свідків Єгови зразу відсторонилися. Стали біля плетеної огорожі, над якою повиснули голівки соняхів, і почали перешіптуватись. Скоро від інших відділилася Оленка з третього класу й підійшла до мене.

— Можна мені зайти?

— Як хочеш, то йди.

Вона несміливо оглянулася до своїх, повагалася, але все-таки рушила до дверей. Перед ними ще раз подивилася на товаришів, а потім рішуче зайшла всередину.

— А що, — виправдовувалася пізніше, — мені цікаво було. Що, не можна просто подивитися?

Така дитяча безпосередність дуже мене тішила. З такими дітьми я хотів працювати. Я подумав, чи здатні на таке ті учні коледжу, яких ми зустріли.

Втім, ніколи було міркувати, планувати, мріяти. Поточна робота поглинула нас.

Трьох кабінетів, один із яких — спортивна зала, а другий розрахований щонайбільше на шістьох учнів, — було явно замало для наших потреб. Усі уроки, де можна обійтися без стільців і столів, ми проводили на вулиці. Русанівка — це острів. Зі старшими дітьми ми часто займалися біля води, всівшись на лавах, а то й просто ідучи вздовж каналу. Виявилось, що можна навчати і так.

Але Лариса сповістила нас, що через деякі проблеми ремонт затягнеться аж до початку жовтня. Ми зможемо покинути це тісне приміщення лише за три тижні. Пів місяця ми так-сяк відмучилися: екскурсії і заняття надворі виручали. Та всім було ясно, що продовжувати такий формат означало катувати і себе, і дітей.

Батьки сприйняли звістку радше спокійно. Було кілька таких, що перевели дітей до інших шкіл. Ще деякі вирішили займатися вдома, пообіцявши повернутися тоді, коли скінчиться ремонт. Усе це не те, що не втішало, — руки опускалися.

А не можна опускати руки! У роботі з дітьми неприпустимо піддаватися поганому настрою.

Ми домовилися з бібліотекою на набережній, щоб вона виділила для нас два класи. Нам удалося так-сяк ор-

ганізувати навчальний процес без суттєвих утрат. Однак вони таки були. Необхідність ділити школу на дві групи та постійні перебіжки вчителів і учнів з однієї локації на іншу примушували нас менше займатися дітьми, а більше уваги звертати на технічні деталі. Переносити матеріали для малювання, шахові дошки, носити воду й стаканчики в бібліотеку, впорядковувати походи в кав'ярню, де діти обідали. А ще треба сказати, що бібліотека двічі на тиждень не могла нам допомагати, тому доводилося або тулитися в нашому приміщенні, або займатися на вулиці, або проситися до сусідів — дитячого клубу, який працював, на щастя, лише з обіду. А якщо на вулиці йшов дощ, ми вимушені були сидіти всередині... По правді кажучи, організаційних справ ми мали так багато, що доводилося жертвувати власне навчанням.

Так ми викручувалися п'ять тижнів. Утім, попри такі звичайні житейські складнощі, наша школа намагалася розганятись.

Кінець безкоштовного уривку.
Щоби читати далі, придбайте,
будь ласка, повну версію
книги.